

Список використаних джерел

1. Бондар В.І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці. / Бондар В.І. - Навч. посіб. – К.: Наш час, 2005. – 176 с.
2. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе: Пособие для учителей / [Под ред. Т.А. Власовой, В.Г. Петровой]. – М.: Знание, 1961. – 150 с.
3. Єременко І.Г. Досвід вивчення моральних уявлень в учнів допоміжної школи / Єременко І.Г. // Наук. зап. НДП УРСР. – К.: Рад. шк., 1961. – Т. XXIII. – С. 95-124.
4. Сеген Е. Воспитание, гигиена и правильное лечение умственно ненормальных детей: Пер. с франц. / Сеген Е. – СПб, 1903 . – 364 с.
5. Хамська Н.Б. Виховання моральних основ культури поведінки підлітків у позаурочній діяльності. Хамська Н.Б. - Дис. ... канд. пед. наук: 13.00. 01. – К., 1997. – 222 с.

This paper analyzes the characteristics, types and consequences of the interaction of teachers and the mentally retarded children in the educational process.

Keywords: a retarded child, the educational process, the moral and ethical behavior.

Отримано 14.11.2012

УДК 37.013.42+378

Н.В. Синюк

ПРОГРАМИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ І ТЕХНІЧНОЇ ПІДТРИМКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ З ПРОФІЛАКТИКИ ЗЛОВЖИВАННЯ НАРКОТИЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ

В статті розкриті загальні вимоги до соціальних педагогів, що займаються просвітою з питань профілактики зловживання наркотиками, розглянуті завдання програми їх підготовки, основні процеси ефективних програм підготовки соціальних педагогів, використання зовнішніх установ та вимоги до них для надання підтримки в спеціальній підготовці соціальних педагогів і технічному забезпеченні з питань профілактики зловживання наркотиками.

Ключові слова: програма підготовки соціальних педагогів, профілактика зловживання наркотиками, інтерактивні методи навчання, життєві навички.

В статье раскрыты общие требования к социальным педагогам, которые занимаются просвещением по вопросам профилактики злоупотребления наркотиками, рассмотрены задания программы их подготовки, основные процессы эффективных программ подготовки социальных педагогов, использование внешних учреждений и требования, которые к ним предоставляются по поддержке в специальной подготовке социальных педагогов и техническому обеспечению по вопросам профилактики злоупотребления наркотиками.

Ключевые слова: программа подготовки социальных педагогов, профилактика злоупотребления наркотиками, интерактивные методы обучения, жизненные навыки.

Багатоаспектна увага дослідників до вивчення проблеми профілактики наркоманії, токсикоманії та алкоголізму створила умови для визначення фундаментальних засад фахової діяльності вчителів, вихователів, соціальних педагогів, психологів, викладачів та інших педагогічних і науково-педагогічних працівників у цьому напрямі досліджень.

Підготовка соціальних педагогів є такою ж важливою складовою будь-якої програми профілактики зловживання наркотиками, як і її зміст, ресурси і методика навчання. Освіта з питань профілактики зловживання наркотиками буде ефективнішою, якщо соціальні педагоги отримують формальну спеціальну підготовку, матимуть можливість регулярно отримувати консультації і підтримку.

Потреба у досвідчених фахівцях у сфері профілактичної роботи вимагає зміни пріоритетів у напрямках підготовки соціальних педагогів у вищих закладах освіти до означеної діяльності, а саме: забезпечення професійно-орієнтованого та діяльнісно-практичного навчання фахівців. При цьому актуальним стало обґрунтування теорії і практики підготовки соціальних педагогів до профілактики вживання наркотичних речовин серед учнів старшого шкільного віку та виявлення оптимальних організаційно-педагогічних умов такої підготовки [4, с. 102].

Проблеми професійної підготовки у вищій школі та формування професійної готовності педагогічних працівників були і залишаються об'єктом уваги багатьох дослідників (А. Алексюк, В. Андрущенко, В. Галузинський, М. Євтух, О. Мороз, В. Омеляненко, П. Решетников, В. Сагарда, В. Сластьонін, М. Фіцула та ін.). Низка фундаментальних наукових праць розкривають питання теорії і практики професійної підготовки фахівців соціально-педагогічної сфери (В. Бочарова, Ю. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, О. Карпенко, І. Козубовська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, І. Мигович, В. Поліщук, Ю. Поліщук, С. Харченко та ін.).

Дослідники вивчали різні аспекти проблеми реалізації профілактичної діяльності, а саме: питання організації взаємодії соціальних педагогів зі старшими підлітками, що мають прояви адиктивної поведінки (Л. Анісімов, О. Балакірева, Н. Бурмака, М. Малькова, Н. Пихтіна, М. Полісадова та ін.); проблеми методики та застосування технологій

профілактики і корекції адиктивної поведінки підлітків у діяльності психолога і соціального педагога загальноосвітнього закладу (С. Березін, В. Беспалько, Т. Вайніленко, К. Лисецький, Н. Максимова, В. Оржеховська, Л. Фортова, І. Шишова та ін.); питання готовності спеціалістів до профілактичної роботи зі старшокласниками (М. Ковальчук, О. Макєєва, О. Пилипенко, В. Чернишова та ін.); стратегії формування здорового способу життя учнів (О. Вакуленко, Л. Вашенко, Ю. Галусян, С. Кириленко, І. Пеша та ін.). Разом з цим наявний дефіцит наукових знань із проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики наркозалежності неповнолітніх.

Результати аналізу наукових досліджень свідчать про відсутність цілісного підходу до вивчення проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до профілактики наркотичної залежності серед старшокласників. Це обумовлено як складністю професійних функцій такого спеціаліста, багатогранністю і специфічним характером взаємодії з учнями цього віку, так і зростанням вимог суспільства до рівня компетентності спеціаліста-превентолога та якості його професійної підготовки.

Проведений аналіз стану профілактики в Україні дозволяє сформулювати ряд проблем, які повинні стати предметом обговорень і досліджень. Існує ряд невирішених проблем, що носять організаційний і юридичний характер та пов'язані з процесом інституціалізації профілактичної роботи, а саме:

- не вирішена проблема, до чієї компетенції відноситься реалізація антинаркотичної роботи з молоддю;
- не створена правова база роботи;
- не визначений обсяг прав і компетенції, відповідальність суб'єктів;
- не створені ефективні структури, що координують антинаркотичну роботу.

Поряд з цим необхідно вказати на проблеми науково-методичного забезпечення профілактичних заходів:

- спірна ситуація вибору між адаптацією зарубіжних програм і створенням авторських;
- проблема обліку вікової динаміки та відмова від ідеї створення універсальної методики;
- специфіка дитячої і підліткової психіки й відповідальність за наслідки профілактичної роботи;
- необхідність розширення об'єкту профілактики [3, с. 12].

Наведемо загальні вимоги до соціальних педагогів, що займаються просвітою з питань профілактики зловживання наркотиками, які могли б бути використані як основа для програм спеціальної підготовки соціальних педагогів такі:

1. Соціальні педагоги повинні знатися на теоретичних питаннях, що складають основу програм профілактики зловживання наркотиками.

Важливо, щоб соціальні педагоги засвоїли теоретичні принципи, що лежать в основі нових програм, і набули навичок, необхідних для практичної реалізації програм в школі відповідно до цих принципів.

2. Соціальні педагоги повинні мати уявлення про життєві навички, необхідні підліткам, для того, щоб впоратися з труднощами підліткового віку

В ході реалізації програм профілактики зловживання наркотиками соціальні педагоги повинні усвідомлювати важливість розвитку в підлітків відповідних життєвих навичок і мати можливість практикувати для цієї мети у відтворенні реальних життєвих ситуацій і умов.

3. Соціальні педагоги повинні розуміти, які зміни відбуваються в підлітковому віці.

Соціальні педагоги повинні знати весь спектр характерних для підліткового віку поведінкових змін, які є частиною природного процесу віддалення від батьків, розвитку відчуття самостійності й незалежності та набуття навичок, необхідних, щоб відчувати себе впевнено в дорослому світі. На початку підліткового періоду відбуваються глибокі когнітивні зміни, які істотним чином змінюють образ думок підлітка і його сприйняття світу.

4. Соціальні педагоги повинні бути ознайомлені з інтерактивними методами роботи в класі.

Інтерактивні методи навчання, такі як ролеві ігри, дискусії та робота в невеликих групах, сприяють активній участі школярів в процесі навчання, а програми з використанням цих методик були визнані ефективнішими, ніж дидактичні методи викладання.

Тому їм слід приділяти основну увагу при спеціальній підготовці соціальних педагогів і в рамках допоміжних програм [2, с. 54-55].

При спеціальній підготовці соціальних педагогів для просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками слід орієнтувати їх на таку просвітницьку роботу з профілактики зловживання наркотиками, в рамках якої вони зможуть самі формувати зміст занять і використовувати широкий спектр методів і ресурсів для задоволення потреб учнів.

Програма підготовки соціальних педагогів повинна виконувати такі завдання:

- допомогти соціальним педагогам в плануванні, розробці і здійсненні програми освіти з питань профілактики зловживання наркотиками для конкретних учнів;

- навчити соціальних педагогів визначати учнів, які можуть зіткнутися з проблемами, пов'язаними з алкоголем і наркотиками, і сприяти їм в отриманні необхідної допомоги;

- допомогти соціальним педагогам освоїти навчальний матеріал і способи побудови курсу просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками, щоб відчувати себе впевнено;

- підвищити інформованість соціальних педагогів про факти вживання учнями наркотиків і суміжні проблеми;

- розширити набір методів для ведення просвітницької роботи з питань профілактики зловживання наркотиками;

- підвищити компетентність соціальних педагогів, переконаність в необхідності своєї роботи і прихильність справі просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками;

- сприяти більш ефективному використанню інтерактивних методів навчання [2, с. 55-56].

Більша компетентність соціальних педагогів, їх впевненість в необхідності своєї роботи і прихильність своїй справі дуже позитивно впливають на учнів [1, с. 44].

Ефективність підготовки соціальних педагогів може бути ще вищою, якщо в склад соціальних педагогів, що її проходять включити кого-небудь з членів шкільної адміністрації; якщо регулярно проводити наради щодо надання технічної допомоги для сприяння досягненню запланованих цілей; і якщо будуть запропоновані стимули матеріального характеру, такі як додатковий вільний час або грошова винагорода. Стимулом для соціальних педагогів можуть бути і такі чинники, як бажання досягти суспільного визнання або заручитися суспільною підтримкою.

Може бути корисним запропонувати соціальним педагогам завдання на вибір у вигляді відвідин лікувального центру або інший різновид громадської діяльності, пов'язаної з питаннями здоров'я, розробки плану профілактичних заходів відносно зловживання наркотиками або організації короткого курсу для навчання своїх колег за місцем роботи.

Спеціальна підготовка дозволить соціальним педагогам більш компетентно розпізнавати учнів, в яких можуть бути проблеми з алкоголем і наркотиками, і застосовувати належні заходи втручання. Така підготовка розширить їх пізнання в питаннях профілактики вживання психоактивних речовин. Основою для ефективної підготовки соціальних педагогів в галузі просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками можуть стати принципи навчання дорослої аудиторії.

На відміну від навчання, побудованого на простому викладі учбового матеріалу, навчання дорослої аудиторії зі застосуванням емпіричного підходу та методів різної спрямованості дає можливість використовувати власні навички і досвід учасників. Багатократні та послідовні курси навчання, що вимагають активної участі, дають набагато вищі результати в тому, що стосується опанування навичками.

В ході підготовки соціальні педагоги повинні навчитися визначати, яка інформація буде корисна для учнів відповідного віку та соціального походження, стежити, щоб інформація з профілактики зловживання наркотиками подавалася невеликими порціями у поєднанні з розвитком в учнів уміння приймати рішення і долати труднощі, а також переконаності та впевненості в собі.

Ефективні програми підготовки соціальних педагогів повинні включати такі основні процеси:

- обговорення в невеликих групах;
- показ відеоматеріалів і фільмів;
- самостійні дослідження;
- емпіричні методи навчання;
- імітація і ролеві ігри;
- структуровані експерименти;
- практичне застосування тих або інших методів;
- обговорення у великих групах і лекції;

- розробка навчальних планів.

Дуже важливо розвинути в соціальних педагогів відчуття причетності та спільності й сприяти тому, щоб вони працювали з настроєм. Необхідно також показати можливість досягти швидкого успіху шляхом постановки ясних і реальних цілей і мати постійну підтримку всієї відповідної системи.

Використання зовнішніх установ для надання підтримки в спеціальній підготовці соціальних педагогів і технічному забезпеченні має велике значення для просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками [5, с. 36]

Для залучення до участі в роботі зовнішніх установ, необхідні такі компоненти:

- затверджені шкільна політика і основні принципи залучення зовнішніх установ;
- можливість обговорення з відповідним співробітником методів і умов презентації учбового матеріалу;
- конкретні навчальні цілі і опис вмісту матеріалу для презентації;
- інформація про рівень розвитку учнів, соціальні, культурні, економічні, гендерні й інші суміжні питання;
- методика оцінки курсу/презентації матеріалу.

Відповідна особа або установа повинні повідомити школу і надати:

- відомості про устанovu і її ставлення до просвіти з питань профілактики зловживання наркотиками;
- інформацію про те, які навчальні завдання будуть вирішені в ході презентації матеріалу;
- опис експериментів, ресурсів і теоретичної основи; перелік вимог, які необхідно виконати до початку курсу, і пропонувані подальші дії;
- перелік матеріально-технічних засобів, необхідних для пропонованого курсу, таких як аудіо- і відеоустаткування, дошка для записів і роздавальний матеріал [2, с. 57-58].

Вимоги школи до зовнішньої установи, що буде залучена до співпраці:

1. Рішення залучити зовнішню устанovu приймається на основі аналізу потреб школи, наявних внутрішніх ресурсів і обумовлюється прагненням належним чином вирішувати завдання навчання.

2. Діяльність зовнішньої установи не замінює шкільну програму і не є посяганням на роль соціального педагога як особи, відповідальної за результати навчання

3. Школа повинна схвалити зміст курсу, види експериментів і засоби, які застосовуватимуться при роботі з учнями.

4. В ході навчання повинні застосовуватися інтерактивні методи, а не просто пасивна передача інформації.

5. Школа встановлює критерії оцінки презентації навчального матеріалу.

6. Один з педагогів буде присутній на заняттях за програмою або на презентації навчального матеріалу.

7. Школа визначає, чи є потреба інформувати батьків про відповідні заняття.

Належна професійна підготовка і навчання відповідного персоналу є лише однією із складових програми втручання і просвітницької роботи в

школах з питань профілактики зловживання наркотиками, куди входять ще такі компоненти:

- безпечне і сприятливе шкільне середовище, створене завдяки чітким і зрозумілим методам і процедурам, що забезпечують турботу, консультування і підтримку що всім вчиться і гарантує участь в програмі всього педагогічного колективу, що вчать, батьків і фахівців у відповідних областях, різних установ і міліції;

- стратегії, що забезпечують участь і вклад всіх членів шкільного співтовариства в реалізацію політики школи щодо вирішення питань, пов'язаних з наркотиками, і відповідні процедури;

- інформування і підтримка батьків, особливо батьків учнів, залучених у вживання наркотичних речовин;

- механізми для постійного моніторингу шкільних методів освіти з питань профілактики зловживання наркотиками і роботи по кожному окремому випадку;

- угоди з фахівцями і різними установами, включаючи міліцію, для зміцнення спільної діяльності і надання офіційного статусу домовленостям про направлення до відповідних фахівців;

- комунікаційна стратегія у випадках інцидентів з наркотиками, яка гарантує обізнаність всього персоналу про внутрішньошкільні або загальносистемні процедури взаємодії із засобами масової інформації і реагування тощо[2, с. 14-15].

Отже, належна професійна підготовка і навчання соціальних педагогів є важливою складовою будь-якої програми профілактики зловживання наркотиками, а технічна підтримка та залучення до участі в роботі зовнішніх установ відіграють не останню роль в процесі профілактики вживання наркотичних речовин.

Список використаних джерел

1. Оржеховська В. М. Проблеми алкоголізму та наркоманії серед неповнолітніх та молоді // Практична психологія та соціальна робота. – 1998. – № 6-7. – С. 43-46
2. Просветительская работа в школах по вопросам профилактики злоупотребления наркотиками. Управление Организации Объединенных Наций по наркотикам и преступности. - Нью-Йорк, 2003. – 78с.
3. Соболев В. А., Белоусов Ю. Л., Подгорный И. А. Центр первичной профилактики наркотизма: методологическое и организационное обеспечение. – Харьков: Финарт, 2002. – 80 с.
4. Тютюнник О. В. Деякі аспекти підготовки майбутніх соціальних педагогів до профілактики вживання підлітками психоактивних речовин / Г. Я. Майборода, О. В. Тютюнник // Вісник Черкаського університету. Серія „Педагогічні науки”. – Черкаси, 2008. – Вип. 123. – С. 99-104.
5. G. Botvin, Prevention Update. Cornell University Medical College, Institute of Prevention Research.- United States of America, 1995.

In the articles exposed general requirements are to the social teachers which are engaged in education on questions the prophylaxis of abuse of drugs, considered tasks of the program of their preparation, basic processes of the effective programs of preparation of social teachers, use of external establishments and requirement, to them for the grant of support in the special preparation of social teachers and technical providing on questions the prophylaxis of abuse of drugs.

Keywords: program of preparation of social teachers, prophylaxis of abuse of drugs, interactive methods of studies, vital skills

Отримано 8. 11.2012

УДК 373.035:371.311.4

Т.І. Сметанюк

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОГО СЕКТОРУ

У статті розглянуто психолого-педагогічні основи формування відповідального ставлення школярів та значення соціальної відповідальності як категорії, що зв'язує специфічні критерії узагальнення в вітчизняних та західних дослідженнях характеристики "індивідуальності" і "соціальної відповідальності".

Ключові слова: соціальна відповідальність, громадська організація, громадське суспільство, самовизначення.

В статье рассмотрены психолого-педагогические основы формирования ответственного отношения школьников и значение социальной ответственности как категории, связывает специфические критерии обобщения в отечественных и западных исследованиях характеристики "индивидуальности" и "социальной ответственности".

Ключевые слова: социальная ответственность, общественная организация, гражданское общество, самоопределения.

Розвиваючому суспільству потрібні сучасно освічені, моральні, заповзятливі люди, самостійно приймають рішення в ситуації вибору, здатні до співпраці, відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, що володіють почуттям відповідальності за долю країни, за її соціально-економічне процвітання

Не випадково на рівні Ради Європи були визначені п'ять груп ключових компетенцій, якими школи повинні були б озброїти молодь, і першими з